

Підприємництво, торгівля та біржова діяльність

УДК 334.021

Танклевська Наталія Станіславівна

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки та фінансів підприємства
Державний торговельно-економічний університет*

Tanklevska Nataliya

*Doctor of Science in Economics, Professor,
Professor of the Department of Economics and Finance of Enterprise
State University of Trade and Economics*

ORCID: 0000-0003-2906-4051

Мірошніченко Вікторія Олександрівна

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри нових медіа та медіа дизайну
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова*

Miroshnychenko Viktoriya

*PhD in Economics, Associate Professor of the
Department of New Media and Media Design
Odesa I.I. Mechnikov National University*

ORCID: 0009-0009-6481-3151

**РОЗВИТОК ЖІНОЧОГО ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В
УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ
DEVELOPMENT OF WOMEN'S ENTREPRENEURIAL POTENTIAL
IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION AND EUROPEAN
INTEGRATION**

Анотація. *Вступ.* Для стабільного та ефективного розвитку економіки країни важливим аспектом є розвиток і підтримка підприємництва. Саме підприємництво дає поштовх для створення інновацій, зростання зайнятості серед населення та значно підсилює позиції країни на зовнішніх ринках. З початком пандемії COVID-19, а згодом і повномасштабної агресії росії, в Україні підприємництво зазнало суттєвих потрясінь, проте продовжує функціонувати, створювати робочі місця і додану вартість, сплачують податки. Серед підприємців з кожним роком все більшу частку займають жінки, незважаючи на стереотипи та перепони.

Мета. Метою статті є теоретичне обґрунтування сутності категорії «підприємницький потенціал», дослідження тенденцій та можливостей реалізації жіночого підприємницького потенціалу, визначенні його ролі в процесах цифровізації та євроінтеграції.

Матеріали і методи. Матеріалами для дослідження слугували наукові статті, тези, монографії, звіти вітчизняних та міжнародних організацій, Інтернет ресурси та інші джерела, в яких висвітлені питання функціонування та розвитку жіночого підприємництва в Україні. У ході дослідження було використані сучасні наукові методи, зокрема методи аналізу, синтезу й узагальнення для обґрунтування поняття «підприємницький потенціал», розкриття стану та проблематики жіночого підприємництва в Україні, табличний і графічний методи – для наочного представлення результатів.

Результати. У ході дослідження було з'ясовано, що під категорією «підприємницький потенціал» розуміють певну сукупність наявних ресурсів, відповідних навичок, здібностей та можливостей підприємця. Також визначено, що сьогодні питання потенціалу жінок-підприємниць розкрито не у повній мірі, адже лише на початку ХХ століття почав поширюватися рух фемінізму, набув поширення більш прогресивніший

спосіб мислення і жінок-підприємниць почала сприймати громадськість, а також нові виклики впливають на розвиток цього поняття.

Проаналізовано показники по кількості новостворених ФОП і з'ясовано, що у 2023 році кожен другий новий ФОП був відкритий жінками. Загалом від початку 2023 року було зареєстровано 36 892 ФОПи, з яких 18 776 або 51% започатковано жінками. У 2020-2021 роках підприємці відкривали значний відсоток нових справ, проте повномасштабне вторгнення децю відкинула цей показник назад. Пов'язане це може бути саме з безпековою ситуацією, адже частина жінок-підприємниць змушена була покинути Україну, а також з більш емоційною і стресовою реакцією на повномасштабну війну. Загалом протягом 2022 року жінки зареєстрували близько 93 тисячі ФОПів – це понад 48% від загальної кількості нових малих і середніх бізнесів.

Визначено особливості фінансування підприємницької діяльності жінок, зокрема залучення грантів, коштів державних та інших ініціативних програм. Було проведено аналіз акселераційної програми "Відважна", яка стартувала у березні 2023 року, яка спрямована на українок, які вже є власницями мікробізнесу чи малого бізнесу або тільки планували розпочати свою власну справу. Ця програма була реалізована мережею центрів Дія.Бізнес за підтримки Міністерства цифрової трансформації України та Офісу з розвитку підприємництва та експорту й за сприяння глобальної ініціативи She's Next Empowered by Visa.

Проаналізовано результати дослідження Уряду України, яке проведене з метою кращого розуміння потреб, проблем і пріоритетів жінок-підприємниць. Результати такого дослідження показали, що значна кількість опитаних українок, а саме 57%, стикалися з відвертими проявами дискримінації на тлі гендерної нерівності, при цьому найчастіше це відбувалося у «переважно чоловічих» сферах бізнесу

(близько 66%). Доведено, що в перспективі слід тримати фокус на більш активний розвиток підприємницького потенціалу українських жінок, розвивати державну підтримку, надавати максимальний доступ до програм освіти та консультацій, програм фінансування, що, у свою чергу, активно сприятиме ефективності жіночого підприємництва в Україні.

Перспективи. Перспективою подальших досліджень може слугувати аналіз державних програм підтримки розвитку жіночого підприємництва в Україні у післявоєнний період та розробка подальшої активізації діяльності жінок-підприємниць в країні.

Ключові слова: підприємництво, жіноче підприємництво, підприємницький потенціал, фінансування, гранти, цифровізація, євроінтеграція, жінка-підприємця, гендерна рівність.

Summary. *Introduction.* The development and support of entrepreneurship is an important aspect of the stable and efficient development of a country's economy. It is entrepreneurship that drives innovation, employment growth and significantly strengthens the country's position in foreign markets. With the outbreak of the COVID-19 pandemic and the subsequent full-scale aggression by Russia, entrepreneurship in Ukraine has experienced significant shocks, but continues to operate, create jobs and added value, and pay taxes. Each year, despite stereotypes and obstacles, an increasing proportion of entrepreneurs are women.

Purpose. The purpose of the article is to theoretically substantiate the essence of the category "entrepreneurial potential", to study the trends and opportunities for the realisation of women's entrepreneurial potential, and to determine its role in the processes of digitalisation and European integration. The materials for the study included scientific articles, theses, monographs, reports of domestic and international organisations, Internet resources and

other sources on the functioning and development of women's entrepreneurship in Ukraine.

Materials and methods. The study used modern scientific methods, including methods of analysis, synthesis and generalisation to substantiate the concept of "entrepreneurial potential", to reveal the state and problems of women's entrepreneurship in Ukraine, and tabular and graphical methods to present the results.

Results. The study found that the category of "entrepreneurial potential" is understood as a certain set of available resources, relevant skills, abilities and capabilities of an entrepreneur. It also found that the issue of women's entrepreneurial potential is not fully understood today, as it was only at the beginning of the twentieth century that the feminist movement began to spread, a more progressive way of thinking became widespread and the public began to perceive women entrepreneurs, and new challenges affect the development of this concept.

The article analyses the number of new sole proprietorships and finds that in 2023, every second new sole proprietorship was started by women. A total of 36,892 sole proprietorships were registered from the beginning of 2023, of which 18,776, or 51%, were started by women. In 2020-2021, women accounted for a significant proportion of new businesses, but the full-scale invasion has set this figure back somewhat. This may be due to the security situation, as some women entrepreneurs were forced to leave Ukraine, as well as a more emotional and stressful reaction to a full-scale war. In total, women registered around 93,000 sole proprietorships in 2022, representing more than 48% of the total number of new small and medium-sized enterprises.

The article identifies the specifics of financing women's entrepreneurial activities, including the attraction of grants, government funds and other initiative programmes. An analysis was conducted of the Vzvazhna acceleration programme, launched in March 2023, which is aimed at Ukrainian women who

already own micro or small businesses or are planning to start their own business. The programme was implemented by the network of Diia.Business centres with the support of the Ministry of Digital Transformation of Ukraine and the Office for Entrepreneurship and Export Development, and with the support of the global initiative She's Next Empowered by Visa.

The article analyses the results of a study conducted by the Government of Ukraine to better understand the needs, challenges and priorities of women entrepreneurs. The results of this study showed that a significant number of Ukrainian women surveyed, namely 57%, faced overt manifestations of discrimination against the background of gender inequality, and most often this occurred in 'predominantly male' business fields (around 66%). It is proved that in the future the focus should be on more active development of the entrepreneurial potential of Ukrainian women, development of state support, maximum access to educational and consulting programmes, and financing programmes, which in turn will actively contribute to the effectiveness of women's entrepreneurship in Ukraine.

Discussion. The perspective of further research can be the analysis of state programs to support the development of women's entrepreneurship in Ukraine in the post-war period and the development of further activation of the activities of female entrepreneurs in the country.

Key words: *entrepreneurship, women's entrepreneurship, entrepreneurial potential, financing, grants, digitalisation, European integration, women entrepreneurs, gender equality.*

Постановка проблеми. Для стабільного та ефективного розвитку економіки країни важливим аспектом є розвиток і підтримка підприємництва. Саме підприємництво дає поштовх для створення інновацій, зростання зайнятості серед населення та значно підсилює позиції країни на зовнішніх ринках. З початком пандемії COVID-19, а

згодом і повномасштабної агресії росії, в Україні підприємництво зазнало суттєвих потрясінь, проте продовжує функціонувати, створювати робочі місця і додану вартість, сплачують податки. Серед підприємців з кожним роком все більшу частку займають жінки, незважаючи на стереотипи та перепони. Незважаючи на збільшення частки жінок у бізнесі, вони не достатньо представлені на світовій арені саме як підприємці. У значній кількості країн, особливо Сходу, жінки продовжують стикатися із рядом обмежень, які і є перешкодами для розвитку їхнього підприємницького потенціалу.

В Україні думки щодо жінок, які зайняті у бізнесі різняться, одна частина вважає, що жіночого підприємництва бути не може, бо роль жінки має бути обмеженою виконанням хатніх обов'язків та турботою про дітей, а інша частина виступає за гендерну рівність жінок із чоловіками та за сприяння розвитку жіночого підприємницького потенціалу. Сучасні виклики сьогодення дають поштовх для формування нової формації жінок-підприємниць, які є лідерками, діловими особистостями, що орієнтуються на досягнення значних успіхів у бізнесі завдяки власними силами та знанням.

За результатами звіту Global Gender Gap в Україні гендерний розрив у 2022 році становив 29 %. Це говорить про те, що якщо чоловік заробляє 100 грн, то за роботу, яка є аналогічною, жінка заробить лише 71 грн, що на 29% менше. Зі 147 країн, які приймали участь у дослідженні в індексі гендерного розриву, Україна посідає 81-ший щабель [1]. Слід зазначити, що у більшості країн світу відзначається День жіночого підприємництва 19 листопада, що також свідчить про мету популяризації підприємництва серед жінок та їх підтримку в управлінській справі.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Дослідженням нового для України явища «жіноче підприємництво» займаються такі науковці як: А. Баженов [2], Ю. Малишевська [3], Л. Прокопенко, А. Карп [4], К. Краус,

Н. Краус [5], Н. Ісакова, Л. Кавуненко, Ф. Велтер, Д. Смоллбоун [6], Н. Танклевська [7-8] та інші. У працях цих дослідників розкрито питання формування та розвитку жіночого підприємництва в Україні, проаналізовані характеристики, типи та особливості цього явища, а також обґрунтовані причини, які пояснюють необхідність підтримки саме жінок у сучасному бізнес-середовищі.

Важливі внески у дослідження жіночого підприємництва в Україні зробила Н. Олійник [9]. У своїх дослідженнях науковиця виявила ряд характерних рис, видів та форм саме жіночого підприємництва, а також визначила головні причини, які сприяють добровільній та вимушеній підприємницької активності жіночої половини населення. Проте, базовий акцент у працях вченої було зроблено на активності жінок через призму соціальних аспектів.

Незважаючи на популярність теми та масовість її дослідження, залишається невирішеним досить широке коло питань, які пов'язані з механізмами та можливостями реалізації жіночого підприємницького потенціалу, аналізом дієвих інструментів підтримки жінок у бізнесі в умовах збройного втручання, безпекової ситуації та умовах цифровізації та євроінтеграції.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є теоретичне обґрунтування сутності категорії «підприємницький потенціал», дослідження тенденцій та можливостей реалізації жіночого підприємницького потенціалу, визначенні його ролі в процесах цифровізації та євроінтеграції.

Відповідно до мети поставлені й вирішені наступні завдання: розкрити зміст категорії «підприємницький потенціал», визначити тенденції та сучасний стан жіночого підприємництва в Україні, виявити можливі напрями та інструменти, які сприятимуть швидшому розвитку жіночого підприємництва в умовах цифровізації та євроінтеграції. Під час

дослідження були використані сучасні наукові методи, зокрема методи аналізу, синтезу й узагальнення для обґрунтування поняття «підприємницький потенціал», розкриття стану та проблематики жіночого підприємництва в Україні, табличний і графічний методи – для наочного представлення результатів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вперше здійснив спробу тлумачення категорії «підприємницький потенціал» Р. Кантільон, а пізніше і його послідовники Г. Ман-Гольдт, Й. Тюнен та Ф. Найтвиделілі. Вони на початку XVIII століття визначили, що «здатність до ризику» є одним із базових елементів підприємницького потенціалу. Й. Шумпетер розглядав як головну рису підприємця його інноваційність та креативність, а Л. Мізес, І. Кірцнер вважали, що основою успішного підприємця є його індивідуально-психологічні особливості, а саме: здібності до управління, вміння приймати рішення самостійно, швидка реакція на зміни ситуації на ринку.

Сутність категорії «підприємницький потенціал» на сучасний лад було трактовано авторами Б. Карапінським та Т. Щирою, які розуміють під підприємницьким потенціалом певну сукупність наявних ресурсів, відповідних навичок та можливостей топ-менеджерів, менеджерів різних щаблів ієрархії й співробітників, які беруть безпосередню участь у процесі створення товарів, надання послуг, з метою отримання максимального прибутку підприємством і забезпечення його сталого функціонування і ефективного розвитку [10, с. 77]. Зі свого боку А. Миргородська пропонує визначати категорію підприємницький потенціал «як вплив його складових на структурні елементи економічного потенціалу для досягнення максимальної ефективності їх функціонування» [11].

В умовах цифровізації та євроінтеграції підприємницький потенціал формується в умовах економічної свободи, під впливом ризику і чіткої самоорганізації діяльності через важелі виховання, навчання, саморозвитку

та самопізнання, соціалізації особистості, швидкої адаптації до зовнішніх та внутрішніх ринкових умов, мотивації, вміння узагальнити та використати життєвий досвід і проявляється він у здатності бізнесмена ефективно аналізувати та використовувати отриману інформацію, генерувати ідеї і продукувати нові знання у межах визначених пріоритетів.

Не зважаючи на стрімке збільшення частки жінок у професійній й управлінській роботі, гендерний розрив у веденні бізнесу в Україні залишається достатньо великим. Жінки рідше починають власний бізнес, ніж чоловіки, проте ця різниця починає стрімко зменшуватися. Очевидно, що жіноче підприємництво являється міжкультурним явищем, яке має свої специфічні аспекти для різних культур.

Жіночий підприємницький потенціал залишається на сьогодні не до кінця розкритим, адже, на нашу думку, жінки-підприємниці мають ряд певних соціально-економічних, духовно-психологічних цінностей, сучасний та креативний спосіб мислення, діловий спосіб життя, провадять підприємницьку діяльність в різних галузях економіки на рівні з чоловіками, а подекуди добиваються значніших успіхів.

До ХХ століття жінок не сприймали як серйозних конкуренток у бізнесі чи на управлінських посадах. Жінкам відводилась роль домогосподарок, виховательок дітей, берегинь домашнього вогнища і більшість з цим погоджувалось. Деякі жінки вели власну справу лише як додатковий дохід у родину або заради того, щоб прогодувати себе і дітей після втрати чоловіка. Проте, на той час через обмежений доступ жінок до освітніх послуг та працевлаштування на серйозні роботи, вони змушені були займатися пошиттям одягу, перукарською справою, доглядом за чужими дітьми, кулінарії. Тому саме через нестачу фінансових ресурсів, расову дискримінацію, гендерну нерівність та низький рівень освіченості жінки рідко могли започаткувати власний бізнес. Для більшості у

суспільстві образ жінки-підприємщиці був неприйнятним, адже позбавляв жінок лагідності, тендітності та ніжності.

Вже на початку ХХ століття почав зростати фемінізм, набув поширення більш прогресивніший спосіб мислення і жінок-підприємниць почала сприймати громадськість. Відкривались школи фінансової грамотності для жінок, інститути жіночих заощаджень, розвивалися різноманітні курси для тих, хто хотів офіційно відкрити власну справу. З плином часу і швидкими темпами розвитку суспільної думки жінки-підприємщиці стали набувати все більшого впливу.

В Україні серед жінок, які відкривають свій бізнес, можна виділити декілька типових груп [5]:

- жінки, які є власницями або співвласницями невеликих підприємств (манікюр, перукарня, пошив одягу, крамнички тощо) та вимушені реєструвати ФОП, адаптуючись до нових умов;
- амбітні жінки, які мають кошти для відкриття власного бізнесу заради свого задоволення;
- власниці сімейного бізнесу, де задіяні всі члени родини;
- підприємщиці, які відкривають власну справу через відсутність альтернатив роботи;
- підприємщиці, які розпочинають бізнес скориставшись ринковими можливостями й націлені на результат;
- підприємщиці, які реалізують власний набутий досвід на інших роботах, власні знання, вміння та навички для отримання незалежності, фінансових доходів та задоволення від реалізації власних здібностей.

Серед серйозних перешкод розвитку жіночого підприємництва на території України є безпекова ситуація через повномасштабне вторгнення росії. Це з одного боку є суттєвим гальмом, а з іншого – відкриттям нових можливостей, які надає цифровізація економіки та підтримка зарубіжних країн, яка націлена на євроінтеграцію українського бізнесу. Саме

цифровізація дає змогу вести бізнес у мережі Інтернет і при цьому не має значення місцезнаходження підприємця. Саме під час військового конфлікту багато жінок зареєстрували свій уже діючий бізнес, відкрили новий завдяки грантовим програмам, з метою офіційно сплачувати податки, допомагати військовим. Проте, значна частина бізнесу вимушена була припинити свою діяльність з причини безпекової ситуації, найбільше це стосується окупованих та прифронтових територій.

У 2023 році кожен другий новий ФОП був відкритий жінками. Загалом від початку 2023 року було зареєстровано 36 892 ФОПи, з яких 18 776 або 51% започатковано жінками. Дані по реєстрації ФОП чоловіками та жінками представлені в таблиці 1 та на рис. 1.

Таблиця 1

Динаміка реєстрацій ФОП за 2017-2023 роки

Рік	Жінки	Чоловіки
2017	102119	114447
2018	173498	168803
2019	166944	169769
2020	148161	142478
2021	146521	139490
2022	92964	100695
2023	18776	18116

Джерело: згруповано авторам за даними [12]

Починаючи з 2017 року частка жінок, які відкривали ФОПи, зростала. У 2020-2021 роках підприємці відкривали значний відсоток нових справ, проте повномасштабне вторгнення дещо відкинула цей показник назад. Пов'язане це може бути саме з безпековою ситуацією, адже багато жінок-підприємниць змушені були покинути Україну, а також з більш емоційною і стресовою реакцією на цю подію. Загалом на протязі 2022 року жінки зареєстрували близько 93 тисячі ФОПів – це понад 48% від загальної кількості нових малих та середніх бізнесів.

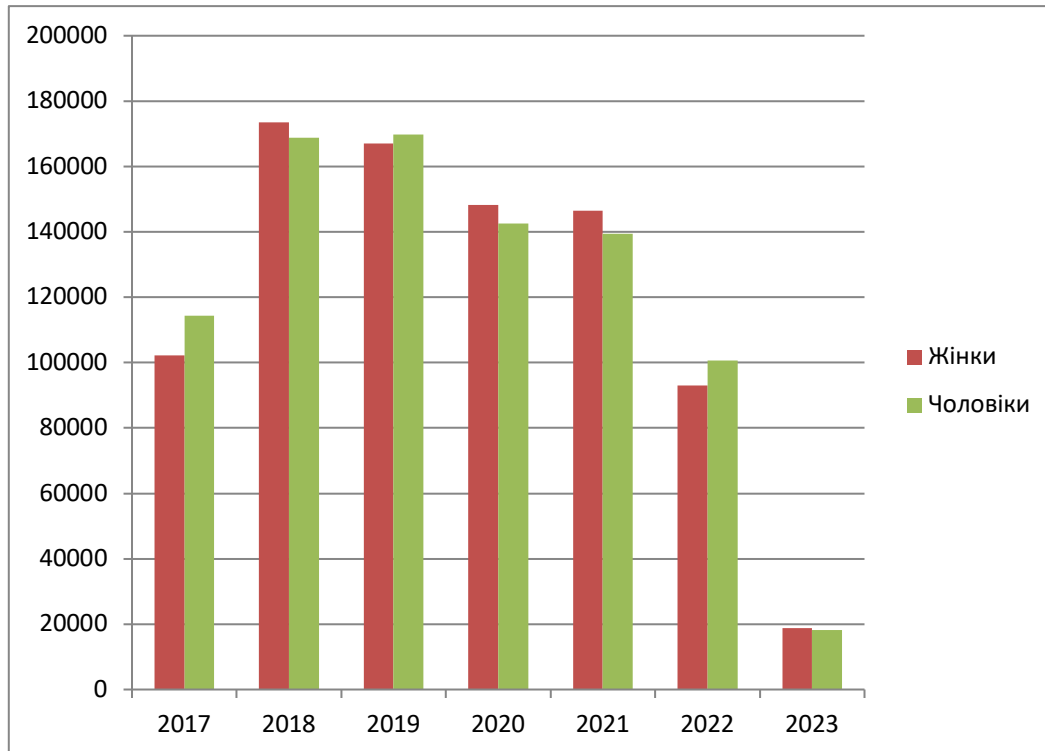

Рис. 1. Динаміка реєстрацій ФОП за 2017-2023 роки

Територіальна специфіка реєстрації ФОП у 2023 році жінками представлена на рис.2. Два роки поспіль жінки відкривають більше ФОПів, аніж чоловіки, на Хмельниччині. Натомість у 2023 році зросла кількість підприємців, що відкривають новий бізнес на Полтавщині та Чернігівщині. Неочікувано, але невеликою є частка жінок-ФОПів виявилась у Києві. Також мало ФОП жінки у прифронтових областях (Запорізькій, Херсонській, Харківській, Донецькій та Луганських областях).

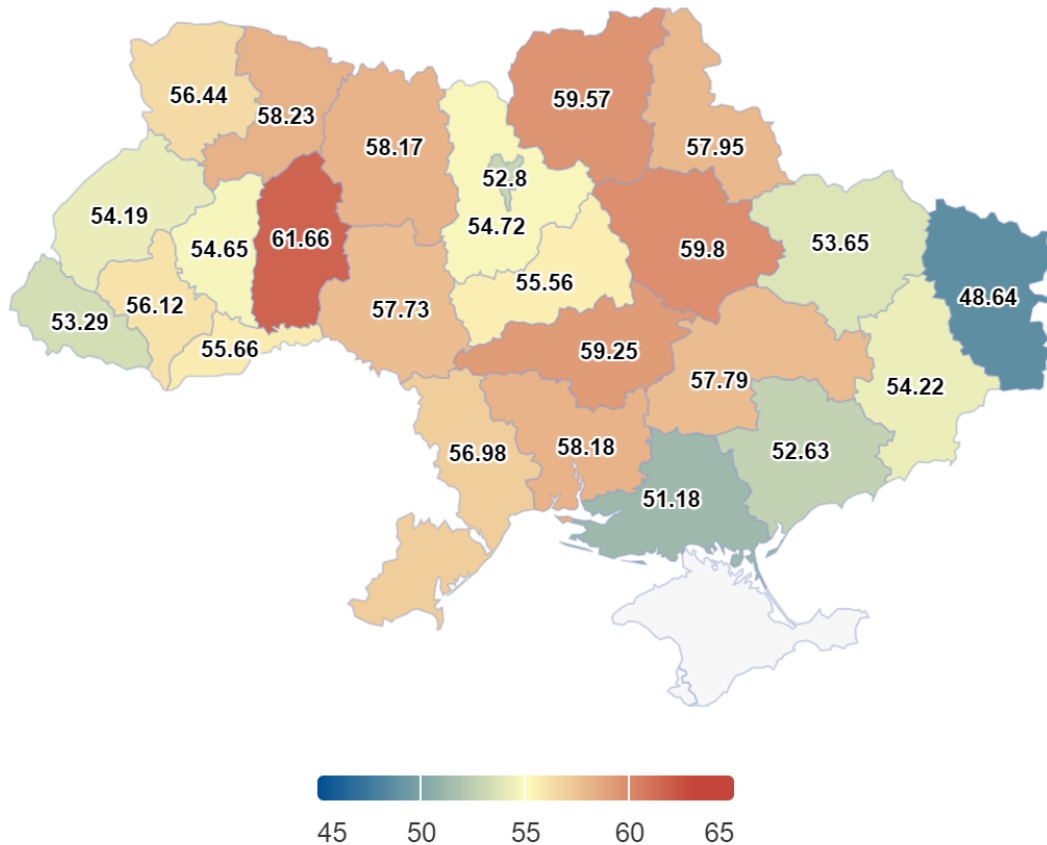

Рис. 2. Частка реєстрації нових ФОП жінками, %

Джерело: згруповано авторам за даними [13]

Значна частина нових ФОПів, що були зареєстровані жінками, займаються роздрібною торгівлею – таких підприємств майже у два рази більше, аніж зареєстрованих серед чоловіків у цій категорії. 10 658 жінок-підприємниць започаткувало власну справу в сфері Інформаційних технологій. Ця сфера зайняла друге місце за кількістю реєстрацій ФОП серед жінок. Проте, це складає лише 34% від загальної кількості зареєстрованих ФОПів за цією категорією (рис. 3). У 2022 році жінки стали лідерами у сфері надання інших індивідуальних послуг (85% нових підприємств відкрито жінками), у виробництві одягу, сфері надання освітніх послуг та HR-менеджменту (75% нових підприємств), соціальній допомозі (74%) та охороні здоров'я (72%) тощо.

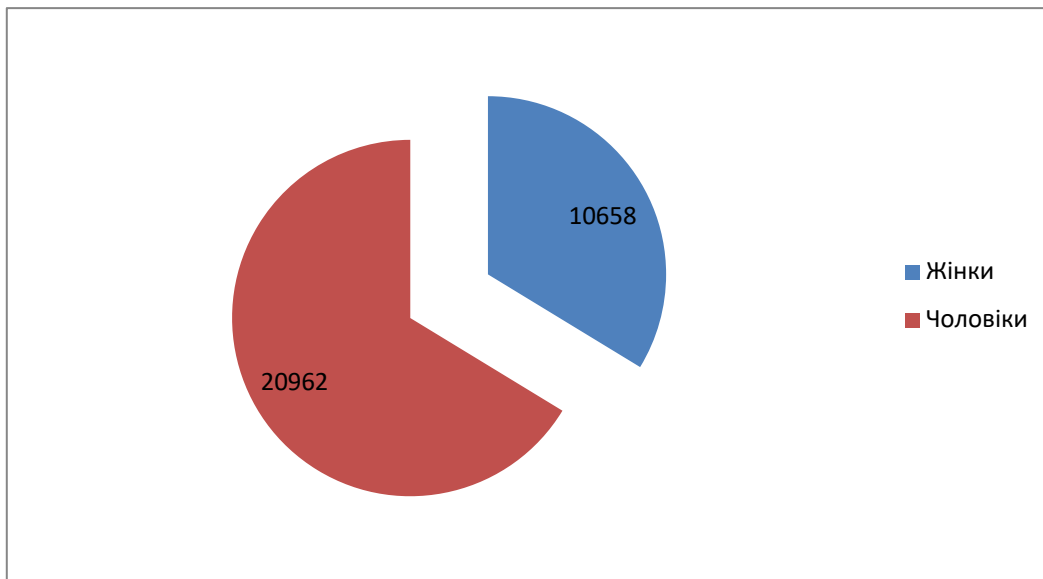

Рис. 3. Гендерний розподіл реєстрації ФОПів у сфері ІТ у 2022 році

Джерело: згруповано авторам за даними [12]

У зв'язку із повномасштабним вторгненням значна частка мікро- та малого бізнесу закрилася, частина лягла на плечі жінок, чий чоловіки пішли на фронт, а частина стала на паузу. Тому постає питання важливості максимальної підтримки жіночого підприємництва, як уже діючого, так і відкриття нового.

Сьогодні для відкриття власної справи можна залучити кошти із грантів, державних та інших ініціативних програм. Однією з таких стала акселераційна програма "Відважна", яка стартувала у 2023 році березні місяці. Вона була направлена на українок, які уже є власницями мікробізнесу чи малого бізнесу або тільки хотіли розпочати свою власну справу. Програма була реалізована мережею центрів Дія.Бізнес за підтримки Міністерства цифрової трансформації України та Офісу з розвитку підприємництва та експорту й за сприяння глобальної ініціативи She's Next Empowered by Visa [14].

До акселератора виявили бажання долучитися близько 5 тисяч українських жінок. Було відібрано 16 фіналісток, які мали змогу презентували свої бізнес-ідеї перед експертним журі у форматі Pitch Day.

Переможницями стали 6 жінок, які розділили між собою 1,3 млн грн призового фонду, які були витрачені на реалізацію презентованих ними бізнес-ідей із різних сфер економіки (рис. 4).

Рис. 4. Переможниці акселераційної програми "Відважна"

Джерело: згруповано автором за даними [14]

Visa за партнерства з Emerging Europe створили платформу цифрового ком'юніті She's Next, метою якої є об'єднання жінок-підприємниць та лідерок з України, Східної та Південно-Східної Європи, Центральної Азії та Кавказу. Платформа надає жінкам з України всі можливі інструменти для нетворкінгу, ефективного обміну досвідом та ідеями, а також можливості розширення власного бізнесу на зарубіжжя.

Окрім акселераційної програми "Відважна" у 2023 році стартували такі грантові проекти для розвитку, підтримки та старту жіночого підприємництва, як: акселераційні програми "Власне", "Початок" та освітньо-грантова програма "Міцність", грантова програма "Власна справа". Також на порталі Дія.Бізнес створили окремий розділ, що

присвячений виключно жіночому підприємництву. Впродовж 2023 року більше 72 тисячі українців скористалися послугами Дія.Бізнес, з них значна частка саме представниць українського жіноцтва.

Урядом було ініційовано проведення дослідження, яке було покликано краще зрозуміти потреби, проблеми та пріоритети жінок-підприємниць. Результати проведеного дослідження показують, що значна кількість опитаних українок, а саме 57%, стикалися з відвертими проявами дискримінації на тлі гендерної нерівності. Зокрема, найчастіше це відбувалося у «переважно чоловічих» сферах бізнесу (близько 66%). Найпоширенішими ситуаціями було небажання визнавати жінку як гідну підприємницю, виявлення сумнівів щодо її кваліфікованості та несприйняття жінок як керівниць [7].

За результатами проведеного опитування серед українських жінок у бізнесі визначено, що ключовими проблемами, з якими вони стикаються, являються наслідки економічної кризи (відповіли 44% опитаних), частота змін у законодавстві та у податковій системі (близько 28% опитаних), високий рівень конкуренції (31% опитаних), часті перебої зі зв'язком та відключення світла (24% серед опитаних), корупція та перевірки з боку органів контролю (20% опитаних). Серед інших проблем, які були зазначені опитаними жінками-підприємницями є:

- проблема залучення нових клієнтів та додаткових інвестицій;
- мобілізація чоловіків та деяких груп жінок, а також активний виїзд персоналу за кордон;
- втрата основних партнерів, постачальників, посередників через високий поріг безпекових ризиків та стан нестабільності, особливо у прифронтових регіонах країни;
- високий рівень недовіри до держави.

В умовах повномасштабної війни ускладнюються процеси економічної трансформації, поширюється фінансова криза та посилюються

її негативні наслідки. Це є суттєвою причиною неспроможності та низької ефективності існуючої фінансової політики держави, яка не здатна адекватно та своєчасно реагувати на виклики сьогодення [8].

Труднощі, з якими стикаються вразливі групи жінок з власним бізнесом представлено на рис.5 [15].

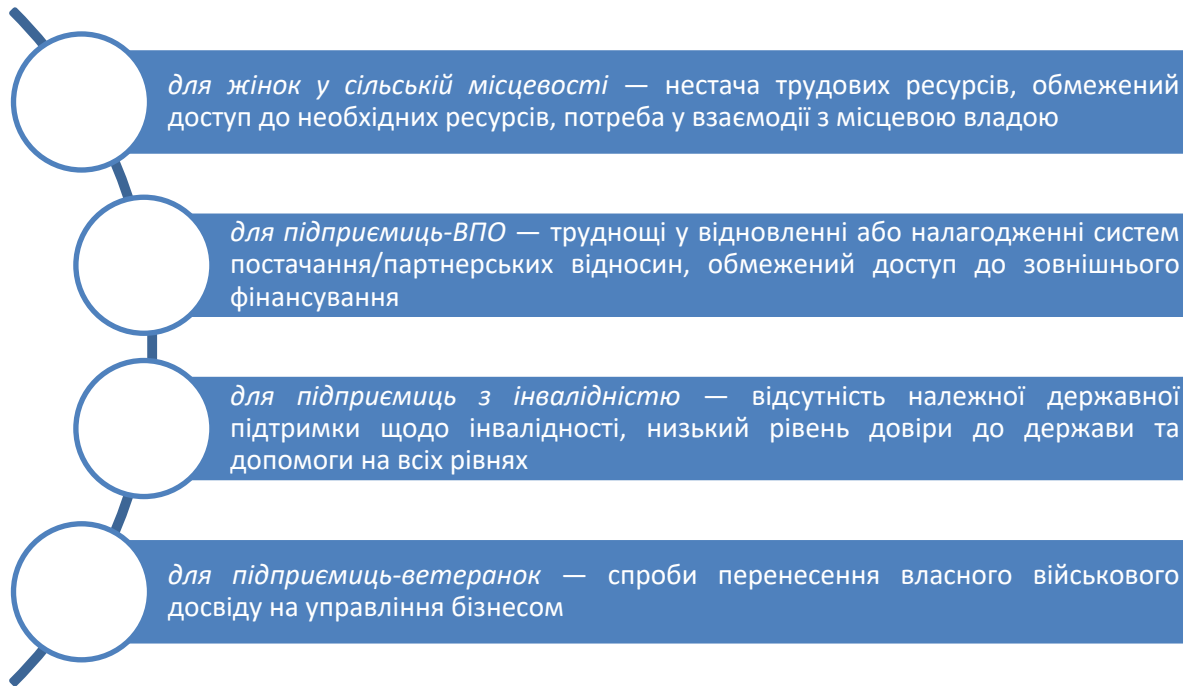

Рис.5. Труднощі вразливих груп жінок-підприємниць

Джерело: згруповано авторам за даними [16]

Українські жінки у бізнесі залучилися активною підтримкою Британським урядом, за сприяння якого було упроваджено цільові ініціативи та низку програм для співпраці, як-от Освітня програма для українських підприємниць «Зростай». За цією програмою підтримку відчували п'ятнадцять підприємниць, які проживають у найбільш постраждалих від війни регіонах.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, жіночий підприємницький потенціал є досить потужним і саме жінки-підприємці мають значний прогрес у веденні бізнесу, адже є цілеспрямованими, креативними, інноваційними та ефективними.

Українські жінки не бояться роботи, є наполегливими, розумними, здатними на швидке прийняття рішень, можуть ризикувати, аналізувати та долати перешкоди із високим рівнем оптимізму та впевненості.

Проведене дослідження показало, що в перспективі слід тримати фокус на більш активний розвиток підприємницького потенціалу українських жінок, розвивати державну підтримку, надавати максимальний доступ до програм освіти та консультацій, програм фінансування, що, у свою чергу, активно сприятиме ефективності жіночого підприємництва в Україні.

Перспективою подальших досліджень може слугувати аналіз державних програм підтримки розвитку жіночого підприємництва в Україні у післявоєнний період та розробка подальшої активізації діяльності жінок-підприємниць в країні.

Література

1. Гендерні диспропорції в Україні: інформація від Держпраці. *KadrEX – кадровий експерт*. 2023. URL: <http://surl.li/tmcko> (дата звернення 24.04.2024).
2. Баженов А.Ю. Жіноче підприємництво – перспективний потенціал розвитку економіки. *Креативна економіка*. 2018. № 5. С. 1707.
3. Малишевська Ю. Ю. Особливості формування соціальної групи "жінки-підприємці". *Соціально-політичні науки*. 2013. № 4. С. 27.
4. Прокопенко Л.В., Карп А.Г. Перспективи та особливості розвитку жіночого підприємництва. *Економіка та держава*. 2021. № 2. С. 100-104.
5. Краус Н. М., Краус К. М., Поченчук Г. М. Жіноче підприємництво: ризики, інструменти підтримки, механізми реалізації. *Innovation and Sustainability*. 2023. № 2. С. 46-59.

6. Ісакова Н., Кавуненко Л., Велтер Ф., Смоллбоун Д. Підприємці-жінки в Україні: шлях у бізнес. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2004. № 2. С. 146-155.

7. Танклевська Н.С. Сучасні тренди розвитку жіночого підприємництва в Україні. *Фінансовий простір*. 2020. № 3 (39). С. 80-90. URL: <http://surl.li/tmcmm> (дата звернення: 28.04.2024).

8. Танклевська Н.С. The main problems of the post-war recovery of the economy of the Kherson region. *Таврійський науковий вісник. Серія Економіка*. 2023. Вип. 16. 200-205.

9. Олійник Н.Ю. Жіноче підприємництво в Україні: особливості та перспективи. *Фінансовий простір*. 2015. № 2 (18). С. 408-414.

10. Карапінський Б. А., Шира Т. Б. Інноваційно-технологічний потенціал підприємств регіону: аналіз формування та фінансування. *Регіональна економіка*. 2007. № 2. С. 77-86.

11. Миргородська А. П. Розкриття сутності поняття «підприємницький потенціал» та його роль в потенціалі підприємства. *Економіка і управління*. 2011. № 5. С. 144-149.

12. Кожен другий малий бізнес в Україні відкривають жінки. Як велика війна змінила гендерний розподіл підприємців? 8 березня *Опендатабот*. 2023. URL: <http://surl.li/tmclk> (дата звернення: 27.04.2024).

13. 56% нових ФОПів в Україні у 2023 році відкрили жінки. В яких регіонах жінки в бізнесі встановили гендерний рекорд? *Опендатабот*. 2023. URL: <http://surl.li/tmclj> (дата звернення: 27.04.2024).

14. Жінки в бізнесі. Як отримати гроші на розвиток власної справи. *Економічна правда*. 2023. URL: <http://surl.li/tmcmg> (дата звернення: 27.04.2024).

15. Жіноче підприємництво під час війни: результати дослідження. *Міністерство цифрової трансформації України: офіційний сайт*. 2024. URL: <http://surl.li/tmcnf> (дата звернення: 28.04.2024).

16. Потреби та проблеми українських підприємниць в умовах повномасштабної війни. *Офіс з розвитку підприємництва та експорту: вебсайт*. 2024. URL: <http://surl.li/pzytc> (дата звернення: 28.04.2024).

References

1. Henderni dysproporcii v Ukraini: informatsiia vid Derzhpratsi. (2023). *KadrEX – kadrovyy ekspert*. Retrieved from <http://surl.li/tmcko> [in Ukrainian].
2. Bazhenov, A.Yu. (2018). Zhinoche pidpriemnytstvo – perspektyvnyi potentsial rozvytku ekonomiky [Women's entrepreneurship is a promising potential for economic development]. *Kreatyvna ekonomika*, 14, 1707 [in Ukrainian].
3. Malyshevska, Yu. Yu. (2013). Osoblyvosti formuvannia sotsialnoi hrupy "zhinky-pidpriiemtsi" [Peculiarities of forming a social group "women entrepreneurs"]. *Socio-political sciences*, 4, 27 [in Ukrainian].
4. Prokopenko, L.V., & Karp, A.G. (2021). Perspektyvy ta osoblyvosti rozvytku zhinochoho pidpriemnytstva [Prospects and features of the development of women's entrepreneurship]. *Economy and the state*, 2, 100-104 [in Ukrainian].
5. Kraus, N. M., Kraus, K. M., & Pochenchuk, H. M. (2023). Zhinoche pidpriemnytstvo: ryzyky, instrumenty pidtrymky, mekhanizmy realizatsii [Women's entrepreneurship: risks, support tools, implementation mechanisms]. *Innovation and Sustainability*, 2, 46-59 [in Ukrainian].
6. Isakova, N., Kavunenko, L., Velter, F., & Smollboun, D. (2004). Pidpriiemtsi-zhinky v Ukraini: shliakh u biznes [Women entrepreneurs in Ukraine: the path to business]. *Sociology: theory, methods, marketing*, 2, 146-155 [in Ukrainian].
7. Tanklevska, N.S. (2020). Suchasni trendy rozvytku zhinochoho pidpriemnytstva v Ukraini [Modern trends in the development of women's

entrepreneurship in Ukraine]. *Finansovyi prostir*, 3 (39), 80-90. Retrieved from <http://surl.li/tmcmm> [in Ukrainian].

8. Tanklevska, N.S. (2023). The main problems of the post-war recovery of the economy of the Kherson region. *Tavriiskyi naukovi visnyk. Seriya Ekonomika*, 16, 200-205.

9. Oliinyk, N.Yu. (2015). Zhinoche pidpriemnytstvo v Ukraini: osoblyvosti ta perspektyvy [Women's entrepreneurship in Ukraine: features and prospects]. *Financial space*, 2 (18), 408-414 [in Ukrainian].

10. Karapinskyi, B. A., & Shyra, T. B. (2007). Innovatsiino-tehnolohichniyi potentsial pidpriemstv rehionu: analiz formuvannia ta finansuvannia [Innovative and technological potential of regional enterprises: analysis of formation and financing]. *Rehionalna ekonomika*, 2, 77-86 [in Ukrainian].

11. Myrhorodska, A. P. (2011). Rozkryttia sutnosti poniattia «pidpriemnytskyi potentsial» ta yoho rol v potentsiali pidpriemstva [Disclosure of the essence of the concept of "entrepreneurial potential" and its role in the potential of the enterprise]. *Ekonomika i upravlinnia*, 5, 144-149 [in Ukrainian].

12. Kozhen druhyi maliy biznes v Ukraini vidkryvaiut zhinky. Yak velyka viina zminyla hendernyi rozpodil pidpriemtsiv? (2023). *Opendatabot*. Retrieved from <http://surl.li/tmclk> [in Ukrainian].

13. 56% novykh FOPiv v Ukraini u 2023 rotsi vidkryly zhinky. V yakykh rehionakh zhinky v biznesi vstanovyly hendernyi rekord? (2023). *Opendatabot*. Retrieved from <http://surl.li/tmcly> [in Ukrainian].

14. Zhinky v biznesi (2023). Yak otrymaty hroshi na rozvytok vlasnoi spravy. *Ekonomichna pravda*. Retrieved from <http://surl.li/tmcmg> [in Ukrainian].

15. Zhinoche pidpriemnytstvo pid chas viiny: rezultaty doslidzhennia. (2024). *Ministerstvo tsyfrovoy transformatsii Ukrainy: ofitsiyni sait*. Retrieved from <http://surl.li/tmcnf> [in Ukrainian].

16. Potreby ta problemy ukrainskykh pidpriemyts v umovakh povnomasshtabnoi viiny. (2024). *Ofis z rozvytku pidpriemnytstva ta eksportu: vebsait*. Retrieved from <http://surl.li/pzytc> [in Ukrainian].